

Hevostoiminta ehkäisemään lasten ja nuorten syrjäytymistä

Kari Koistinen

Pahoinvointi ja syrjäytyminen pahenee

Syrjäytyminen on eräs aikakautemme suurimmista yhteiskunnallisista ongelmista. Erityisesti lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntyminen sekä ajautuminen ongelmiin sosiaalisten toimintaverkkojen ulkopuolelle on voimistumassa. Vuonna 2001 britit julkaisivat syrjäytymistä koskevan seurantatutkimusraportin. Pitkäkestoinen seurantatutkimus paljasti jälleen sen ikävän tosiasian, että monen syrjäytyneen nuoren kohdalla yhteiskunnan mittavatkaan panostukset eivät enää myöhemmässä vaiheessa auta ja valitettavan monen kohdalla tuloksena on itsetuho nuorena aikuisuudessa.

Suomessa viimeaikaiset lapsi- ja nuorisotutkimukset ovat raportoineet pahoinvoinnin ja syrjäytymiskierteen pahenemisesta. Yhä useammalla lapsella ja nuorella esiintyy mielenterveysongelmia ja ongelmien vaikeusaste on koko ajan syventynyt. Ongelmien taustalta löytyy valtaosassa perheongelmat, jotka näkyvät sitten lasten ja nuorten käyttäytymishäiriöinä sekä edelleen muina ongelmina. Samaan aikaan yhteiskunnan turvaverkko on kiristetty äärimmilleen. Kuntien voimavarat tehdä ennaltaehkäisevää sekä auttavaa työtä alkavat olla loppuun käytetyt. Viime vuosien jatkuvasti lisääntyneet lainsäädännölliset velvoitteet ovat

hajauttaneet ja venyttäneet kuntien perusturva- ja opetussektorin resurssit äärimmilleen. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten määrä tulee kasvamaan koko ajan. Meillä on edelleen kattava järjestelmä havaita varhain lasten ongelmat neuvola-, varhaiskasvatus- ja esiopetusjärjestelmän kautta, mutta meillä ei ole tarpeeksi resursseja puuttua ja ryhtyä riittäviin toimenpiteisiin. Näin perheet jäävät yksin ongelmien kanssa ja ongelmat kumuloituvat vuosien saatossa.

Lasten ja nuorten auttamisella on kiire. Ennaltaehkäisevän työn, varhaisen havaitsemisen ja varhaisen puuttumisen merkitys tulee syrjäytymistyössä entisestään korostumaan. Voidaan aiheellisesti kysyä, eikö kaikesta huolimatta ole järkevämpää ja taloudellisesti halvempaa panostaa ennaltaehkäisevään työhön sekä puuttua heti esiin tuleviin ongelmiin kuin maksaa joka tapauksessa kriisivaiheen hoidon kustannukset. Kysymys on monen tahon ja moniammatillisen työn yhteen pelaamisesta ja pitkällä aikavälillä tapahtuvasta määrätietoisestä työstä lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Nyt tarvitaan ennakkoluulotonta hallinto- ja muut rajat ylittävää yhteistyötä sekä myös uusien toimintamallien rohkeaa kehittämistä

Löytyykö syrjäytymismuurista hevosen mentävä aukko?

Suomen Ratsastajainliitto (SRL)käynnisti vuoden 2001 keväällä opetusministeriön myöntämän apurahan turvin ”Ratsastuspedagogia ehkäisemään lasten ja nuorten syrjäytymistä” -nimellä kulkevan kehittämishankkeen. Hankkeen tarkoituksena on kehittää ja tukea hevostoitinnan avulla tehtävää lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisevää työtä sekä työtä, jota tehdään jo syntyneiden vaurioiden korjaamiseksi. Hankeen kohderyhmänä ovat kaikki talliyhteisöt, myös ravipuolen tallit ja niissä tehtävä työ. Voimavarat on yhdistetty ja näin SRL ja Suomen Hippos tekevät hyvää yhteistyötä vaativan haasteen edessä.

Pitkä perinne ja kansainväliset esimerkit osoittavat, että hevosen ja ihmisen vuorovaikutuksessa syntyy sellaisia eheyttäviä voimavaroja,

jotka hoitavat ihmisen kokonaisuutta. Tämän salaisuuden oivalsi jo Antiikin Hippokrates. Myöhemmin Britanniassa ja Keski-Euroopassa syntynyt käytäntö ja tiede ovat todistaneet ihmisen ja hevosen vuorovaikutuksessa syntyvän positiivisia ja ihmisen psykofyysistä kokonaisuutta hoitavia voimavaroja. Tuolta perustalta saksalaisen koulukunnan mukainen ratsastusterapia on saanut alkunsa ja siirtynyt myöhemmin myös Suomeen.

Kehittämishankkeen keskeisenä päämäärä on nostaa talliyhteisössä tehtävän lapsi- ja nuorisotyön merkitys yhteiskunnalliseen tietoisuuteen sekä lähteä kehittämään ratsastuspedagogista toimintaa systemaattisesti. Hevostoiminnalla, erityisesti ratsastuksella nykymuodossaan, on meillä Suomessa lyhyt historia. Ravitoiminnalla Suomessa on kansainvälisestikin jo pitemmät perinteet, mutta ratsastus Suomen armeijan ja koko yhteiskunnan rakennemuutoksen myötä, koki rajun muutoksen 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin myös koko Suomen hevospäämäärä putosi lähes puolesta miljoonasta hevosesta muutamaan kymmeneen tuhanteen hevoseen. Tämän takia ratsastusharrastus ja myös kilpailutoiminta ikään kuin jouduttiin aloittamaan alusta. Toki valmis kasvualusta löytyi monelta paikkakunnalta varuskunnan yhteyteen syntyneestä seura- ja hevosharrastustoiminnasta. Merkille pantavaa tässä kehityksessä meillä Suomessa on ollut se, että toiminnan aktiivaattoreissa on ollut paljon naisia, joka osaltaan ehkä selittää myös sen, että ratsastus on ollut näihin aikoihin asti hyvin tyttö- ja naisvaltaista.

Toinen ratsastustoiminnan kehityshistoriaa kuvaava piirre on ollut yhteiskunnan ja valtiovallan suhtautuminen lajiin. Suomessa päinvas-toin kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa, yhteiskunta ei tue samalla tavalla hevostoiminnan piirissä tehtävää lapsi- ja nuorisotyötä kuin monen muun lajin kohdalla on käytäntö ollut jo pitkään. Meillähän talleja pyöritetään pääsääntöisesti yrittäjämäisesti ja vain harvoja talleja pyöritetään esimerkiksi seuralähtöisesti.

Samoin hevostoimintaan liittyvät investoinnit eivät tähän saakka ole saaneet samanlaista yhteiskunnan tukea, kuten on useamman muun toiminnan osalta. Seurauksena kaikesta tästä on ollut se, että aivan suurimpia taajamien alueella tai läheisyydessä olevia talleja lukuun otta-

matta ratsastustallit kamppailevat pienen tulorahoituksen varassa. Niinpä koko liiketoiminta-aluetta ajatellen tallien toimintaympäristöt ja harrastusolosuhteet ovat kansainvälisesti tarkasteltuna heikot. Talleilla ei yksinkertaisesti riitä resursseja panostaa fyysisten olosuhteiden parantamiseen ja tällä on selkeästi vaikutuksensa myös koko toimintakulttuuriin. Tämä seikka nousee selkeästi esiin myös tämän hankkeen yhteydessä tehdyssä selvityksessä.

Yleisenä koko alan kulttuuriin vaikuttavana tekijänä on myös se, että ratsastus koetaan ja nähdään edelleen liiaksi vain kilpailu-urheilupainotteisena toimintana. Tosiasia on kuitenkin se, että valtaosalle lapsia ja nuoria hevostoiminta on ollut ja on edelleen yhteisöllistä toimintaa, johon tärkeänä osana hevoset kuuluvat. Kysymys on harrastustakin suuremmasta asiasta, siihen jäädään terveellä tavalla ”koukkuun”. Tänä päivänä tosiasia on myös se, että talliyhteisö on monelle lapselle ja nuorelle ainut yhteisö – talliyhteisö on elämässä kiinni pitävä voima. Hevostoiminta poikkeaa tässä mielessä monesta muusta harrastuksesta tai toiminnasta, koska toiminta on hyvin kokonaisuvaltaista ja osallistavaa ja lapsi sekä nuori saavat osallistua toimintaan usein hyvin monessa eri roolissa.

Ratsastuspedagogia-sosiaalipedagogisen toimintamallin soveltamista hevostoimintaan

Ratsastuspedagogia, jolle ei suoranaisena käännoksenä tai käsitteenä löydy vastinetta kansainvälisestä tiedeyhteisöistä tai käytännöstä, on toimintana useassa maassa jo pitkään käytetty toimintamalli. Keski-Euroopassa ja Yhdysvalloissa sekä Pohjoismaista Tanskassa ja Ruotsissa on talleja ja toimintakeskuksia, jotka yhteisöllisen ja sosiaalisen kasvun näkökulmasta tekevät työtä lasten ja nuorten syrjäytymiskierteen katkaisemiseksi tai syntyneiden vaurioiden korjaamiseksi. Osa talleista tai toimintakeskuksista on sisäoppilaitostyyppisiä ja osa palvelee seudun tai alueen lapsi- ja nuorisoasiakkaita pääsääntöisesti kuntien ja viranomaisten kanssa yhteistyössä.

Lapset ja nuoret ovat toiminnan piirissä hyvin monenlaisen diagnoosin tai oireilun pohjalta. Monissa keskuksissa on saavutettu erinomaisia tuloksia mm. huumenuorten ja vaikeista häiriöistä kärsivien nuorten auttamisessa takaisin sosiaalisen toiminnan piiriin.

Tämän hankkeen piirissä kehitteillä oleva ratsastuspedagogiikka-käsitteen määrittely lähtee suoraan sosiaalipedagogisesta ajattelumallista. Sosiaalipedagogisessa ajattelussa ja toiminnassa korostuu yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja elämyksellisyys. Näin ratsastuspedagogiikka voittaisiin lyhyesti määrittellä: ”Ratsastuspedagogiikka on sosiaalipedagogisesta teoreettisesta ja käytännöllisestä viitekehuksesta lähtevää työtä, jonka tavoitteena on lasten ja nuorten sosiaalisen kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen hevosen kanssa tapahtuvassa yhteisöllisessä toiminnassa.” Ratsastuspedagogiikka käsittää koko talliyhteisöllisen kokonaisuuden, talliyhteisösystemin, johon kuuluvat hevoset, ratsastajat, tallin henkilökunta, talliyrittäjä, muut ihmiset, vanhemmat ja ympäröivät yhteisöt ja sidosryhmät. Talliyhteisösystemi on hyvin monikerroksinen ja monia sosiaalisia yhteyksiä sisältävä organisaatio. Sosiaalipedagogisesta lähestymistavasta johtuen myös ratsastuspedagogiikka sisältää yhtymäkohtia seikkailu- ja elämyspedagogiseen ajatteluun. Tässä mielessä ratsastuspedagoginen toiminta eroaa ratsastusterapiasta, jossa lähestymistapa ja näkökulma on enemmän yksilöstä lähtevää ja yksilöön kohdistuvaa ja joka keskittyy enemmän pelkästään ihmisen ja hevosen vuorovaikutuksen käyttämiseen sosiaalisten ongelmien osalta kuntouttavana terapiana.

Ratsastuspedagoginen talliyhteisö

Millainen on sitten hyvin toimiva ratsastuspedagogisesta ajattelu- ja toimintamallista lähtevä talliyhteisö? Kuten yllä olevasta alaa koskevasta luonnehdinnasta käy ilmi, ratsastusta ja osin ravitoimintaa-kin liiketoimintana vaivaa heikko kannattavuus ja pieni tulorahoitus. Niinpä ensimmäisenä asiana, niin yllättävältä kuin se saattaa tuntuakin, myös ratsastuspedagogiseen toimintaan liittyen on, että tallin liiketoi-

minta on terveellä pohjalla ja talli toimii asiakaslähtöisesti. Eli talliyrittäjä on määritellyt selkeästi sen markkina-alueen ja asiakasryhmät, jossa talli toimii. Tehdyn selvityksen perusteella sekä hankkeen aikana on tullut paljon kyselyjä talliyrittäjiltä, joissa on tiedusteltu, jos lähtee mukaan ratsastuspedagogiseen toimintaan, niin tietääkö se automaattisesti lisätuloja. Tämä kuvaa hyvin sitä liiketoimintaympäristön tilannetta, jossa tallit toimivat. Tähän kaikkeen on heti sanottava, että ratsastuspedagoginen toiminta ei tee talliyrityksestä kannattavaa, jos se ei jo ole sitä nyt. Kaiken kaikkiaan ratsastuspedagoginen toiminta on vaativinta ja kaikkein eniten osaamista edellyttävää toimintaa ja siihen ei voi lähteä mukaan kevyin perustein.

Ratsastuspedagogisessa toiminnassa mukana oleva talliyhteisö on selkeästi kasvatuksellinen yhteisö. Talliyhteisö tiedostaa kokonaisvaltaisen tehtävänsä kasvatuksellisena yhteisönä. Aikuisen tai aikuisten näkyvä rooli yhteisössä, ohjattu ja turvallisuutta herättävä vuorovaikutuksellinen toiminta, sekä vastuullisuuteen ja yhteisöön kasvaminen ovat päätunnusmerkkejä talliyhteisölle, joka toimii ratsastuspedagogisista lähtökohdista käsin.

Toiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä ajatellen talliyhteisössä tulee olla tällöin myös selkeästi määritelty ”pedagoginen ja toiminnallinen johtaja”. Hänen tehtävänsä on yhdessä muun yhteisön kanssa määritellä selkeät yhteisölliset toiminnan tavoitteet, joiden toteutumista myös seurataan. Johtajan tehtävänä on myös huolehtia siitä, että palautetta annetaan, uskalletaan antaa, ja että esiin tuleviin epäkohtiin puututaan. Yhteisö ei rajaa koko kasvatuspotentiaalinsa käyttöä. Niinpä kasvatuksellisessa roolissa talliyhteisössä voi toimia yhtä hyvin opetushenkilöiden lisäksi myös muut henkilöt. Hankkeen yhteydessä tehdyssä selvityksessä todettiin mm. ”Meidän tallin isähahmo on monivuotinen kengittäjä, jolle nuoret usein purkavat mieltään: ”Tai kuten eräässä toisessa vastauksessa: ”Elma-täti, joka käy vapaaehtoisesti siivoamassa kuuntelee tyttöjen murheita ja kuulumisia.”

Talliyhteisö pyrkii myös tiedostetusti antamaan vastuuta lapsille ja nuorille, mutta oikeassa suhteessa lapsen ja nuoren ikäkauteen ja edellytyksiin nähden. Tällöin kysymys ei ole myöskään lapsen ja nuo-

ren käyttämisestä tallin vastuullisena työntekijänä, vaan aikuisen ohjauksessa tapahtuvasta toimintaan osallistumisesta.

On myös väärin mennä väittämään, että kaikki talliyhteisöt kasvattavat sosiaalisuuteen. Niin kuin kaikessa toiminnassa, niin myös tällä alalla on myös vähemmän hyvin toimivia talliyhteisöjä. On myös niitä, jotka eivät terveellä tavalla tue lasten ja nuorten kasvua. Välttämättä kaikki talliyhteisöt eivät edes koe, että heidän tehtävänsä olisi ensisijaisesti tukea lasten ja nuorten sosiaalista kasvua. Kysymys on siitä, miten tallinpitäjä on itse sisäistänyt toiminnan lasten ja nuorten kasvua tukeväksi ja miten hyvin kasvatukselliset tavoitteet on saatu osaksi talliyhteisön jokapäiväistä toimintaa. Kaikesta tästä syntyy talliyhteisön toimintakulttuuri, joka heijastuu yhteisön toimintaan niin yhteisön sisällä kuin ulospäin suuntautuvassa toiminnassakin. Lapset ja nuoret omaksuvat helposti aikuisten myönteiset ja kielteiset esimerkit ja siirtävät ne aina uusille tulokkaille. Usein väitetään, että kiire ja muut syyt estävät tekemästä sellaisia asioita, jotka edistäisivät yhteisöjä kehittymästä yhä sosiaalisempaan suuntaan, mutta kyllä kysymys on meidän perusasenteesta. Hyvä, kasvattava talliyhteisö lapsille ja nuorille ei vie pohjaa hyvältä ja kannattavalta liiketoiminnalta. Päinvastoin ne kulkevat käsikädessä.

Ratsastuspedagoginen toiminta on laajaa myös Suomessa

Hankkeen ensimmäiseen vaiheeseen on liittynyt ratsastuspedagogisen toiminnan laajuutta selvittävä tutkimus. Selvitystyö on tehty Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella professori Juha Hämäläisen johdolla. Selvitystyön tavoitteena on ollut kartoittaa määrällisesti Suomessa sellaisen hevostoiminnan määrä, jonka voidaan katsoa liittyväksi syrjäytymisen ehkäisemiseen tai syntyneiden vaurioiden korjaamiseen lapsille ja nuorille suunnatussa toiminnassa. Selvitykseen liittyy joitakin kysymyksiä, jotka tuovat esiin myös toiminnan laadullisia puolia.

Tärkeimmät tulokset ja havainnot tukevat sitä ennakkokäsitystä, että syrjäytymisen ehkäisemiseen ja syntyneiden vaurioiden hoitamiseen liittyvää työtä tehdään talliyhteisöissä ja lastensuojeluun liittyvässä toiminnassa hyvin laajasti. Lähes 100 prosenttisesti kaikki selvitykseen osallistuneet tallit myös katsovat, että syrjäytymisen ennaltaehkäisevä työ kuuluu tallien toimintaan.

Selvityksessä oli mukana noin sata SRL:n hyväksymää tallia sekä reilu sata järjestäytymätöntä tallia sekä noin 130 lastensuojelun piiriin kuuluvaa sijaishoitoyksikköä. Kokonaismäärä, joille kysely lähetettiin oli noin 600 tallia.

Vastaajista SRL:n hyväksymistä talleista kahdessa kolmasosassa ja järjestäytymättömissä talleissa yhdessä kolmasosassa tehdään joko itse tai jonkun tahon kanssa yhteistyötä syrjäytymisen ongelmaryhmien kanssa. Joka kolmannessa SRL:n talleista oli toteutettu tai oli menossa syrjäytymisprojekti ja järjestäytymättömistä talleista noin viidenneksessä.

Sijaishuoltolaitoksista lähes 80 prosentissa hevoset liittyvät jollakin tavoin toimintaan joko niin, että heillä on omia hevosia tai he käyttävät läheisten tallien palveluja. Sijaishuoltolaitoksista monet käyttävät myös ravitallien palveluja tai näissä yksiköissä on ravihevosia. Koska näiden yksiköiden asiakkaista merkittävä osa on poikia, niin pojilla ei näyttäisi olevan asenteellisia ongelmia osallistua toimintaan, olipa se sitten ratsastusta tai ravitoimintaa.

Suurin yksittäinen lasten ja nuorten ongelmien taustalla oleva syyryhmä liittyy perheongelmiin, joista seuraa sitten muita lisäongelmia. Tämä taas näkyy lapsilla ja nuorilla yli 40 prosenttisesti eriasteisina käyttäytymishäiriöinä. Lähes kaikissa talleilta tulleissa vastauksissa tuotiin voimakkaasti esille se tosiseikka, että erilaiset ja eriasteiset ongelmat lisääntyvät koko ajan myös normaalissa asiakaskunnassa. Henkilöstöltä menee yhä enemmän aikaa näiden ongelmien selvittämiseen ja että nykyhenkilöstöllä ei ole riittävästi tietotaitoa selvittää ja auttaa lapsia ja nuoria heidän ongelmissaan.

Kehittämisehdotukset

Vastaajien kommenteista käy ilmi se sama hätä, jonka eteen joutuu jokapäiväisessä työssään kuntaorganisaatiossa. Lasten ja nuorten ongelmat etsivät purkautumisteitä ja tämä näkyy kaikessa toiminnassa. Henkilöt, jotka joutuvat kohtaamaan lasten ja nuorten ongelmat ja hädän, kokevat suurta riittämättömyyttä. Talleilta tulleissa vastauksissa kiirehdiittiin henkilöstön lisä- ja täydennyskoulutusta. Myös nykyiseen hevostoiminnan piiriin tähtäävän ammatilliseen peruskoulutukseen tulisi vastaajien mielestä lisätä lasten ja nuorten kasvattamisen ja ongelmi- en taustojen sekä niiden hoitamiseen liittyvää tietoa ja koulutusta. Koulutuksen lisäksi keinoina ko. toiminnan kehittämiseksi nousivat esille lisähenkilökunnan tarve ja rahoituksen suuntaaminen toimintaan.

Vastaajat esittivät, että tulisi paikallisesti voida kehittää toimivia malleja, joissa kuntien perusturva-; koulutoimi-, nuoriso- ja vapaa-ai- katoimi sekä KELA saataisiin mukaan työhön kehittämään toiminta- ja rahoitusmallia ratsastuspedagogiseen toimintaan.

Vastaajat hämmästelivät myös sitä, että valtakunnallisesti ei ole olemassa käytäntöä, jossa hevostoiminta voisi saada rahoitusta suoraan myös muuhun kuin perinteiseen ratsastusterapiaan. Nyt KELA ei hy- väksy kuin koulutettujen terapeuttien antaman kuntoutuksen lääkärin diagnoosin perusteella ja tämä jättää ulkopuolelle valtaosan sellaisista lapsista ja nuorista, joilla ei välttämättä ole diagnoosin perusteella ole- vaa suositusta tai lähetettä.

Tiede ja käytäntö lyövät kättä

Suomen Ratsastajainliiton johtama ratsastuspedagogiikan kehittä- smishanke käynnistyi vuonna 2001. Suomen Ratsastajainliitto ja Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitos halusivat yhdistää voimava- ransa ja lähteä kehittämään talliyhteisöjen toimintaa lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja syntyneiden vaurioiden korjaamiseksi. Kumppaneiden tavoitteena on teorian ja vankan käytännön yhdistämi-

nen kehittämistoimintaan. Visiona on, että tällä vuosikymmenellä ratsastuspedagogiasta on Suomessa kehittynyt merkittävä lasten ja nuorten sytjätymistä ehkäisevän toiminnan sekä sosiaalisen kasvun tuke-
misen ja kuntoutuksen osaamisalue.

Kuopion yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskuksessa käynnistyi tänä syksynä maamme ensimmäinen ratsastuspedagoginen koulutus 15 opintoviikon ammatillisena täydennyskoulutuksena. Koulutukseen valittiin 24 sosiaali-, terveydenhuolto- tai koulutussektorin ammatillisen koulutuksen ja taustan omaavaa henkilöä, joilla oli lisäksi jo hevostoi-
minnan perustiedot ja taidot hallussa. Koulutus tulee jatkumaan ensi syksynä uudella kurssilla ja tämän lisäksi Kainuussa käynnistyy ensi syksynä myös alueellinen täydennyskoulutus.

Tulevaisuudessa ratsastuspedagoginen koulutus voisi olla sosiaali-
pedagogisen koulutuksen yhteydessä tapahtuvaa erikoistumiskoulutus-
ta. Jatkokehitystyö edellyttää kuitenkin myös alan systemaattisen tut-
kimustoiminnan aloittamista. Koulutuksesta valmistuvat ratsastuspeda-
gogit tulevat toimimaan talliyhteisöissä alan asiantuntijoina ja kehittäji-
nä yhdessä talliyrittäjien ja viranomaisten kanssa. Toivottavasti myös
osa heistä voisi kansainvälisten esimerkkien mukaan toimia alan eri-
koistuntuneina tallien ja toimintakeskusten vetäjinä. Tällaisten keskus-
ten asiakaskunta tulee todennäköisesti olemaan kansainvälistä. Tämä
edellyttää toiminnassa pitkää aikajännettä ja systemaattista kehitys-,
koulutus- ja tutkimustyötä sekä laajaa verkottamista. SRL on hakenut
opetusministeriöstä jatkorahoitusta hankkeelle vuosille 2003–2004.